

Fariseus vai leiviskän kartuttaja*

JUSSI LINNAMO

YTL, professori

Kirkkohallitus asetti keväällä 1998 työryhmän valmistelemaan asiakirjan sijoitustoiminnan ja talouden eettisistä kysymyksistä sekä yhteiskunnassa että kirkon ja seurakuntien omassa toiminnassa. Työryhmä sai kunnioitusta herättävän kokoonpanon. Puheenjohtajaksi kutsuttiin piispa Jorma Laulaja. Työryhmän työskentelyyn ovat osallistuneet professori Pertti Haaparanta, tutkija Marjaana Kopperi, dosentti Kimmo Kääriäinen, talouspäälikkö Pertti Mikkola, pankinjohtaja Maarit Näkyvä, hallituksen puheenjohtaja Jalo Paananen, toimitusjohtaja Ahti Sirkiä ja kansanedustaja Osmo Soininvaara. Työryhmän sihteerinä toimi taloussuunnittelu-päälikkö Juha Tuohimäki. Työryhmä rajasi tehtävänsä koskemaan vain kirkon oman sijoitustoiminnan eettisiä kysymyksiä. Muun yhteiskunnan kohdalta se antoi vain viitteenomaisia vastauksia. Tästä huolimatta runsaan vuoden työn tuloksena tuotettiin merkittävä ja mielenkiintoinen asiakirja.

* Arvio Suomen evankelisluterilaisen kirkon sijoituseettisen työryhmän asiakirjasta »Kirkon sijoitustoiminnan eettiset perusteet», Kirkkohallitus, Helsinki 1999, 24 s.

Kirkolla on kaksi taloushallinnollista ongelmaa. Toisaalta seurakuntien on osittain suhdanteidenomaisesti vaihtelevien tulojensa avulla pystyttävä rahoittamaan paitsi juoksevat menonsa myös epätasaisin väliajoin ilmenevät investointitarpeensa. Toisten seurakuntien eli muuttovoittoseurakuntien tulot kasvavat trendinomaisesti, toisten eli muuttotappioseurakuntien tulot vähenevät. Vaikka Suomen seurakuntaelämän kartta mahdollisesti noudattaa erilaisen hengellisten liikkeiden omaa geografiaa maallistuneisuus-, evankelisuus-, herännäis- tai lestadiolaispaineineen, niin kirkollisverojen kertymä on alueen taloudesta riippuvainen. Yhteistalousseurakuntien määrä oli vuoden 1999 alussa 465 (seurakuntia oli jopa 587). Edellisellä vuonna niistä yli 180 oli saanut avustusta seurakuntien välisen menojohtausjärjestelmän turvin kirkon keskusrahastosta. Enemmän tai vähemmän omillaan tuli siis toimeen ehkä 250 seurakuntaa, mutta vain harvoilla niistä oli mainittavia budjettivuoden yli ulottuvia tulostenjärjestelypulmia. Juuri näille seurakunnille varojen sijoitusohjeet ovat paikallaan. Kassan ja talletustilin lisäksi rahoitusvaroilla on vaihtoehtoisia sijoitusmuotoja. Seurakuntien yhteenlas-

ketut kassavarat ja talletukset ovat suuruudeltaan 2,5–3,0 miljardia. Seurakuntien yhteenlasketut kassavarat ovat suurehkot, mutta vain pikkukaloja raha- ja pääomamarkkinoilla.

Kirkon kannalta suuren yksittäisen riskikeritymän muodostaa sen sijaan vuoden 1999 alusta pitäen kirkon keskusrahastosta erillisrahastoksi eriytetty kirkon eläkerahasto. Eläkerahaston koko on tätä nykyään vajaat 2 mrd markkaa, mutta sen eläkevastuut kirkon nopeasti kasvaneelle ja vauhdilla eläkeikänsä lähenevälle kirkolliselle virkakunnalle ovat suuruudeltaan 13 mrd markkaa. Siitä tulee yhdessä seurakuntien kassavarojen kanssa merkittävä tekijä Suomen raha- ja pääomamarkkinoille. Kirkon eläkkeet ovat lakisääteisiä. Jollei eläkemaksuja haluta nostaa, on rahaston sijoitustuottoja voitava lisätä. Tästä syntyy eettinen pulma. Keisari on säättänyt kirkonpalvelijoille eläke-edut, ne on siis rahoitettava sijoitustoiminnan tuotoilla. Nyt kysytään rahastolta lihasta leiviskänsä kasvattamiseen. Kirkko toivoo sen tapahtuvan eettisin keinoin. Kirkon eläkerahaston tuottovaatimukset ovat samat kuin maallisissa eläkerahastoissa. Maallisia rahastoja eivät sido, ainaakaan välttämättä, eettiset arvelut. Mietintö antaa aineksia kirkon ja nimenomaan luterilaisen kirkon vastaukseen tähän pulmaan.

Eläkerahastojen toimintaympäristö on muuttunut. Talletusten ja riskittömien joukkolainojen korot ovat pysyneet alhaisina. Niistä on vaikeata – nykyisin jopa lähes mahdotonta – kerätä vakuutuksen vastuuvajeiden edellyttämiä tuottoja. Euroalueen synty on poistanut valuuttariskin euromaiden väliltä, mutta samalla yhdenmukaistanut koko alueen korkorakennetta. Sijoitusmahdollisuuksien paletti on laajentunut ja siihen kuuluu joukko ulkomaisia arvopapereita. Sijoittajana kirkko voi yht'äkkiä haavata olevansa varsin epäeettistä, mutta sinänsä kannattavaa toimintaa jossakin kaukana har-

joittavan yhteisön rahoittaja. Siinä tilanteessa sillä on selittämistä ajassa, ehkä myös ikuisuudessa.

Työryhmä esittää kolme sijoittamisen ratkaisumallia. Ensimmäisenä mahdollisuutena on omistajan tuoton maksimoiminen. Lähtökohtana on silloin maksimin » the business of business is business» hyväksyminen. Tavoitetta voidaan lieventää toteamalla, että tärkeätä tuoton ohella on vain yritystoiminnan laillisuus. Valtion, mutta ei sijoittajan, on pidettävä huolta siitä, ettei laillisesti hyväksytyt ja eettisesti hyväksyttävän käyttäytymisen ero muodostu liian suureksi. Jos keisari pitää laillisena epäeettistä toimintaa, sijoittaja ei voi sille mitään. Kirkon uskottavuus tosin kärsii, jos se saa tuottoja esimerkiksi aseiden tai pähteiden kaupasta, tupakanteosta, ympäristöä saastuttavasta tuotannosta, energian tuhlaamisesta, pornokirjallisuuden julkaisemisesta, lapsityövoimaa käyttävien tai järjestäytymisvapautta loukkaavien yritysten arvopapereista.

Toisena mahdollisuutena on hyväksyä periaate, jonka mukaan kirkko pidättyy sellaisista sijoituksista, jotka selvästi loukkaavat kirkon sidosryhmien etuja tai tunteita. Tällöin pyritään tuoton optimointiin hyväksyen sille joukko rajoituksia. Tällainen rajoitus voi olla, ettei sijoituskohteena saa olla sellainen yritys, jonka toiminnasta aiheutuvat yhteiskunnalliset haitat ovat suuremmat kuin sen toiminnalla saavutetut hyödyt. Tätä lähestymistapaa voidaan kutsua valistuneeksi itsekkyydeksi. Nettohyötyjen laskeminen edellyttää panosten ja tuotosten varjohinnoittelua. Tavallinen pörssi-informaatio ei sisällä kuitenkaan varjohintoja. Vaikka sellaisenaan vaikeasti laskettavissa olevien ulkohaittojen (esim. saastuttaminen ei näy hinnoissa) ja hyötyjen nettoutuksen pulmat unohdettaisiin, saattaisivat tällä menetelmällä jäädä eliminoitumatta ne yritykset, jotka syyllistyvät syntiin,

mutta koettavat parantaa asemiaan tekemällä myös hyviä töitä, esimerkiksi tekemällä lahjoituksia epäeettisin keinoin saamistaan voitoista armeliaisuuteen tai kulttuuritoimintaan.

Työryhmä suosittelee kolmatta vaihtoehtoa eli laajan yhteiskunnallisen vastuun periaatetta. Tässä vaihtoehdossa ei sijoitusten tuottoja pyritä maksimoimaan, vaan kohtuullistamaan. Lähökohtana on se, että tuottoa on saatava, mutta tuotto itse ei ole päämäärä, vaan rajoite sijoituspäätöksiä tehtäessä eri vaihtoehtojen välillä. Sijoitusten on tavalla tai toisella edistettävä yhteiskunnan hyvinvointia ja elämänlaatua, mutta niistä on myös saatava tuottoa. Tuoton ei pidä olla maksimaalista, vaan kohtuus riittää.

Työryhmä hahmottelee kolme vaihtoehtoista näkemystä: 1. omistajakeskeisen, 2. sidosryhmäkeskeisen ja 3. laajan vastuun näkemyksen. Ensimmäinen vaihtoehto on äärimmilleen vietynä Pareto-optimi, kolmas taas Ilmestyskirjan Uusi Jerusalem. Molempien toiminnasta on saatu yhtä vähän – tai ei lainkaan – empiirisiä havaintoja tässä matoisessa maailmassa.

Työryhmä ei kuitenkaan hyväksy sijoitustoiminnan tehottomuutta. Sijoitustoiminnan on oltava ammattitaitoista. Riskit ja likviditeetti on hallittava. Eri sijoitusvaihtoehtoja on aina vertailtava. Sijoitustoiminnan tulee olla sopusoinnussa kirkon oman eettisen arvoperustan kanssa. Siihen tulee soveltaa laajan yhteiskunnallisen vastuun sijoitusideologiaa. Sijoituspäätökset on eettisesti perusteltava, mutta sijoitusten vähimmäistuoton on aina turvattava vähintään rahaston reaaliarvon säilyminen.

Käytännössä eettisen sijoittamisen halutaan tapahtuvan joko (1) kirkon talousasioista vastaavien edustajien suorittamien eettisten kriteerien mukaisten arvottomien perusteella, (2) sijoituskohteiden arvioimiseen käytettävän ulkopuolisen asiantuntemuksen avulla tai (3) käyttäen sijoitustoiminnassa eettisiä rahastoja. En-

simmäinen tapa on aina oman ja vieraan väen arvostelulle altis, samoin toinen. Eettisiä rahastoja on vielä maailmassa vähän, niiden tehokkuudesta ja kriteerien tiukkuudesta on toistaiseksi niukasti empiiristä tietoa. Jonkun on suoritettava eettinen arviointi ja heilutettava siinä ohessa leimakirvestä. Mietinnön rivien välistä käy selvästi ilmi työryhmän optimistisuus. Eettisesti hyväksyttävä ja samalla ainakin kohtuullisen tuoton antavia sijoituskohteita löytyy aina riittävästi. Jos niin on, niin hyvä on.

Muutoin joudutaan ongelmaan, mitä tehdään, jos vähälukuisista eettisesti hyväksyttävistä sijoituskohteista ei saada riittävästi tuottoja eläkevastuun kattamiseen. Vaihtoehtoja on silloin käsittääkseni kolme: (1) lisätään vakuutusmaksuja tai muita tulonsiirtoja seurakunnilta, (2) lievennetään eettisiä kriteerejä tai (3) vähennetään vakuutusturvaa. Ensimmäisen vaihtoehdon haittana on se, että tuloksena on joko kirkollisveroäyrin nousu tai kirkon muulle toiminnalla osoitettavissa olevien resurssien väheneminen. Toisen vaihtoehdon varjopuolena on eettinen relativismi eli julkisesti hyväksyty sijoituskohteiden tekemien pikkusyntien vähättely. Kolmas vaihtoehto on keisarin kieltäminen eli sen tosiseikan tunnustaminen, että eläkkeellä olevien kirkonpalvelijoiden tulee mitoittaa elintonsa eettisesti toimivan yhteisön ja kirkon jäsenten tuottokyvyn mahdollisuuksien mukaisesti. Se olisi kerjäläismunkkiuteen palaamista. On nimittäin mahdollista, että eettisesti hyväksyttävällä tavalla toimivien yhteisöjen lukumäärä on euroalueellakin pieni ja niiden emittoimien arvopapereiden tuotto on riittämätön kattaakseen eläkevastuut. On mahdollista, että maailmassa, jossa uusliberalismi leviää ja kirkon eläkevastuut virkakunnalleen kasvavat, syntyy ratkaisematon yhtälö. Tämän tilanteen syntymisen riskit ovat laskettavissa, ratkaisun moraaliset perusteet puolestaan eivät.

On ilahduttavaa, että kirkko on puhunut. Kirkon taloudessa on ilmiselvästi muitakin eettisiä ongelmia kuin se, onko pakanoiden, vierasuskoisten ja ateistien omistamien yhteisöjen maksettava kirkollisvero. Kirkolla ja amoraalisella uusliberalismilla on selvittämättömiä rajauskysymyksiä runsaasti. Saa nähdä, väistyykö kiihkokapitalismi, kirkko vai sen palvelijat. Henkilökohtaisesti uskon kahden regiimin oppiin. Sen mukaan valistuneen valtion tehtävänä on vähen-

tää laillisuuden ja kansalaismoraalin sallivuuden välisiä kuiluja. Siihen tarvitaan lakeja ja niiden valvontaa. Epäeettisyyden voima on markkinoilla kuitenkin vahvoilla. Jumalalla on tosi paljon tehtävää saadakseen maallisen regiimin piirissä lait, hallitusvallan ja viranomaiset uskomaan hengellisen regiimin kultaiseen sääntöön ja toimimaan sen mukaisesti. »Kaikki mitä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille». (Matt. 7:12)